

УДК 37.017:172.15

старший викладач кафедри філології

та методики початкової освіти Терпелюк С.І.

Східноєвропейський національний університет

імені Лесі Українки (м. Луцьк)

**Формування патріотичних цінностей у майбутніх учителів
початкової школи**

Анотація. У статті розкрито значення аксіологічного підходу в системі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, проаналізовано основні тенденції формування у студентської молоді патріотичних цінностей як складного особистісного утворення в контексті патріотичного виховання.

Ключові слова: патріотизм, патріотична свідомість, патріотичні цінності, етнічна самовідданість, національна свідомість.

Аннотация В статье раскрывается значение аксиологического подхода в системе профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы, проанализировано основные тенденции формирования в студенческой молодежи патриотических ценностей как сложного личностного образования в контексте патриотического воспитания.

Ключевые слова: патриотизм, патриотическое сознание, патриотические ценности, этническая самоотдача, национальное сознание.

Annotation. In the article the value of axiology approach opens up in the system of professional preparation of future teachers of initial school, the basic tendencies of forming are analysed in the student young people of civil competence as difficult personality education in the context of patriotic education.

Key words: patriot, patriotic consciousness, civic duty, ethnic character, consciousness of nation.

Вступ. Побудова нового, демократичного, гуманного суспільства, зорієнтованого на високі національні і загальнолюдські цінності, передбачає виховання молодого покоління, спроможного у майбутньому відстоювати і примножувати здобутки держави.

Тому мета сучасного освітнього процесу – не тільки сформувати необхідні компетенції, надати ґрунтовні знання з різних предметів, а й сформувати громадянина, патріота; інтелектуально розвинену, духовно і морально зрілу особистість, готову протистояти асоціальним впливам, вправлятися з особистими проблемами, творити себе і оточуючий світ. Основним принципом у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів є аксіологічний підхід, сутність якого полягає у формуванні у студентів ціннісних орієнтирів, що складають систему загальнолюдських цінностей у ставленні до навколишнього світу, до себе, як частини цього світу.

Значний розвиток теоретичні й методологічні основи формування патріотичних цінностей отримали у наукових працях сучасних вітчизняних учених – І.Д. Беґа, А.М. Бойко, М.Й. Боришевського, С.У. Гончаренка, Ю.І. Римаренка, Г.Г. Філіпчука та ін. Проблеми патріотичного виховання громадян України стали предметом низки дисертаційних досліджень і наукових праць (А.О. Афанасьєв, В.І. Герасимчук, В.М. Дзюба, В.О. Коваль, П.В. Онищук, Р.Р. Петронговський, М.І. Томчук, В.В. Шевченко).

Аналіз наукової літератури показав, що формування патріотичних цінностей передбачає визнання національних вартостей як визначальних. До них належать: українська ідея, що втілює в собі прагнення до державності та соборності, патріотизм і готовність до самопожертви у випадку потреби захисту Батьківщини, почуття національної самопошани і гідності, історична пам'ять, повага до державних та національних символів України, любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій, повага до Конституції України і до обраних демократично владних чинників, орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави та прагнення побудувати

справедливий державний устрій, протидія антиукраїнській ідеології, прагнення до розвитку духовного життя українців тощо.

Формулювання мети статті та завдань. Мета та завдання статті полягають у визначенні основних якісних характеристик формування у студентської молоді патріотичних цінностей як складного особистісного утворення.

Виклад основного матеріалу статті. Актуальність патріотичного виховання зумовлюється процесом становлення України як політичної нації. В умовах поліетнічної держави воно покликане сприяти цілісності, соборності України, що є серцевиною української національної ідеї. Саме українську національну ідею покладено як консолідуючий чинник розвитку суспільства і нації в цілому покладено в основу системи патріотичного виховання.

Патріотизм як суспільна та індивідуальна цінність є складовою громадянського виховання особистості. Це поняття включає в себе любов до Батьківщини, свого народу, турбота про його благо, сприяння становленню й утвердженню України як суверенної, правової, демократичної держави, готовність відстояти її незалежність, служити і захищати її.

Патріотизм – складне і багатогранне поняття, один із найважливіших компонентів індивідуального суспільного способу життя. Не можна не погодитись із висловом Наполеона I Бонапарта, що став крилатою фразою: «Патріотизм– це найперша ознака цивілізованої людини, якість, яка відрізняє людину від раба».

Філософський енциклопедичний словник дає таке визначення цього поняття. Патріотизм – це любов до Батьківщини, відповідальність за її долю і готовність служити її інтересам, а в разі потреби самовіддано боронити здобутки свого народу; соціально-політичний і моральний принцип, що в загальній формі виражає вищеназвані почуття та емоційні стани. Як соціально-психологічне почуття має широку гаму проявів: від гордості за досягнення Вітчизни, поваги до історичного минулого, дбайливого ставлення

до народної пам'яті, збереження та опанування національними і культурними традиціями до гіркоти переживань за невдачі і втрати рідної країни, страждання через її біди [6, с. 471].

У педагогічному словнику поняття «патріотизм» визначається домінантою особистості, загальнолюдським поняттям, яке закріплювалося віками й тисячоліттями в свідомості людей, відданих народу, Батьківщині. Корені патріотизму сягають давнини, коли такі почуття виникали на ґрунті спільності території, мови, звичаїв, суспільного устрою життя зі спільною власністю на знаряддя праці [4, с. 287].

«Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді» дає таке визначення цього феномена особистості. «Патріотизм є творчим актом духовного самовизначення особи. Це свідомо громадянська позиція, особлива спрямованість самореалізації і соціальної поведінки громадянина». [1].

Великий тлумачний словник української мови визначає патріотизм як «любов до своєї Батьківщини, відданість своєму народові, готовність для нього на жертви і подвиги» [3, с. 711].

Як почуття патріотизм зародилося у стародавні часи у формі прихильності до певної місцевості, своєї спільноти, звичного складу життя. З виникненням і розвитком феномена держави патріотизм, втрачаючи інституціональний характер, наповнюється духовним змістом, набуває політичного сенсу. Останній пов'язаний із вимогою самовіддано й мужньо захищати Вітчизну, відстоювати її інтереси. В умовах життя суспільних систем із жорстким домінуванням інтересів панівних груп, за авторитарних форм управління державою принцип патріотизму зазнає впливу офіційної ідеології, внаслідок чого набуває спотворених форм трактування: любов до Вітчизни зводиться до відданості державно-політичній системі.

Морального сенсу патріотизмові надає те, що він є однією з форм супідрядності особистих і суспільних інтересів, ефективним засобом переведення загальнолюдських цінностей на рівень індивідуальної

свідомості. До цих цінностей належить і повага до історії та сьогодення народів інших країн, представників інших націй та національних меншин у межах однієї держави.

У дослідженнях О.Вишневського, О.Губко, П.Кононенка, В.Кузя, Ю.Руденка, В.Сипченка, М.Стельмаховича, Б.Ступарика, Б.Чижевського, К.Чорної, Г.Шевченко, Л.Штефан, П.Щербаня знаходимо твердження, що основою патріотичного виховання є національна свідомість.

На особистісному рівні патріотизм є пріоритетною стійкою характеристикою людини, яка виявляється в її свідомості, моральних ідеалах та цінностях, в реальній поведінці та вчинках. Це звичайний моральний стан життя людини. Він виявляється у повсякденному здійсненні особистістю своєї діяльності у тій сфері, де вона працює чи навчається. Отже, людина сама є суб'єктом – носієм патріотизму.

На макрорівні патріотизм – це суттєва частина суспільної свідомості, яка виявляється в колективних настроях, почуттях, ціннісному ставленні до свого народу, його способу життя, національних здобутків, культури, традицій, героїчного історичного минулого і сучасної розбудови держави як єдиної нації. Патріотизм – це і любов до своєї «малої Батьківщини», гордість за свій дім, родину, своє коріння.

Вчені (Бех І.Д., Чорна К.І.) виділяють такі складові патріотизму: дієвість, любов і віра в Батьківщину, її краще майбутнє, громадянська мужність, патріотична свідомість, громадянська відповідальність, громадянський обов'язок, етнічна самовідданість, національна свідомість, рідна мова, законслухняність, гуманне ставлення до інших народів [2].

Однією із основних рис патріотизму є дієвість, тобто зданість людини перетворювати свої почуття в конкретні дії, справи і вчинки, які приносять користь народу, Батьківщині, державі.

Справжній патріот знає героїчне минуле своєї країни і свого народу, здатний аналізувати історичні помилки, усвідомлює їх для того, щоб не

припускатися їх у майбутньому. Так він виявляє власну громадянську мужність, яка також є складовою патріотизму.

Громадянська мужність – це здатність особистості рішуче і цілеспрямовано діяти, активно відстоювати національно-державно-суспільні цілі. Окрім того, це здатність особистості при відстоюванні державно-суспільних цілей діяти рішуче, доцільно, активно за складних екстремальних ситуацій.

Складовою патріотизму є патріотична свідомість. Це свідоме розуміння й внутрішнє прийняття особистістю того факту, що вона належить до певного державного соціуму. Це засвоєне і прийняте людиною особистісне ставлення до певного суспільства, держави, що виражається у прагненні активно діяти для його захисту, охорони, розвитку. Патріотична свідомість і самосвідомість, відповідна їм мотивація, освіта й інтелігентність, гуманізм і колективізм, креативність і підприємництво у поєднанні із совістю, і звичайно, індивідуальна самобутність – основні умови формування особистості, що засвідчують громадянську зрілість. Патріотична свідомість формується різноманітними засобами: рідною мовою, історією, культурою, мистецтвом, народними традиціями і звичаями. Фундаментом, на якому успішно розвивається патріотична свідомість, є історична пам'ять, яка зберігає сторінки життя рідного народу.

Процес національного відродження України потребує від громадян не лише віри і любові до свого народу, а й усвідомлення своєї відповідальності перед суспільством, державою, народом. А тому свідомий патріотизм тісно пов'язаний із почуттям громадянського обов'язку і почуттям громадянської відповідальності.

Складовою патріотизму є також етнічна самовідданість громадянина, що базується на етнічній ідентифікації. Вона виявляється у любові до свого народу, вірі в його духовні сили і майбутнє, готовності до праці на користь власного народу. Етнічна самовідданість – це і здатність людини осмислювати його моральні та культурні цінності, історію, звичаї, обряди,

символіку. Окрім того цей феномен особистості передбачає також систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, знаннями, відповідальністю перед своїм народом.

Важливим чинником виховання справжнього патріота є ставлення до української мови. «Мова народу – відображення батьківщини та духовного життя народу» [7, с. 123].

Одним із важливих складників патріотизму є законслухняність, виконання законів Конституції України, знання й усвідомлення особистістю своїх прав і обов'язків.

Визначальною рисою справжнього патріота є гуманне ставлення до інших народів. Це виявляється у повазі самотності людей іншої національності, їхньої культури, підтримці їх у боротьбі за власну свободу і незалежність, готовності йти на компроміс із різними етнічними, релігійними групами заради миру у своїй державі і світі.

Сьогодні основною метою патріотичного виховання є формування морально-етичних, професійних, психологічних і фізичних чинників, що визначають усвідомлене прагнення особистості, соціальної групи до патріотичної діяльності. Патріотичне виховання починається з усвідомлення цінності Батьківщини. У процесі свого розвитку людина поступово усвідомлює власну приналежність до родини, колективу, класу, школи, народу. Кінцевою метою патріотичного виховання є усвідомлення себе справжнім громадянином України.

Основними напрямками патріотичного виховання сьогодні вчені визначають:

- ставлення до держави (державно-патріотичне виховання, орієнтоване на національні інтереси, – патріотизм, почуття відданості);
- ставлення до суспільства (громадянське виховання, орієнтоване на виховання соціальних якостей особистості – громадянськості, поваги до закону, соціальної активності й відповідальності);

- ставлення до культури (повага до культурних цінностей і досягнень, виховання духовності, національної самобутності);

- ставлення до професії (розуміння суспільної значущості своєї професії, відповідальність за якість своєї діяльності);

- ставлення до своєї власної особистості як унікальної цінності [5, с. 3].

Відповідно до цієї моделі, Україна розглядається як держава із самобутньою національною й політичною культурою, з особливим українським національним характером, неповторною специфікою українського. Це означає побудову нової політично сильної й економічно багатой української держави зі збереженням кращих традицій української національної й політичної культури.

Формування патріотизму – це процес, що має лише відносну завершеність на кожному своєму етапі. З віком цей процес лише видозмінюється в тому розумінні, що в ньому все більшу роль починають відігравати вже сформовані риси, установки, орієнтації людини, а вплив нових життєвих ситуацій, нових ідей неминуче переломлюється через грані вже сформованої особистості.

Посилення виховної функції освіти, формування патріотичних цінностей молодого покоління, поваги до прав і свобод людини, любові до Батьківщини, сім'ї, довкілля є однією із базових складових державної політики в області освіти. З огляду на це, важливим і актуальним є концептуальне осмислення нових засад патріотичного виховання, визначення його суті, цілей і завдань, обґрунтування ефективних принципів, засобів і методів формування у молоді високих громадянських якостей.

Формування у молодого покоління почуття патріотизму, відданості Батьківщині та справі зміцнення української державності, активної громадянської позиції сьогодні визнані проблемами загальнодержавного масштабу.

Головною метою патріотичного виховання є становлення громадянина-патріота України, готового самовіддано розбудовувати її як суверенну,

незалежну, демократичну, правову, соціальну державу і забезпечувати її національну безпеку, знати свої права і обов'язки, цивілізовано відстоювати їх, сприяти єднанню українського народу, громадянському миру і злагоді в суспільстві.

Висновки. Отже, політичні перетворення, які відбуваються в українській державі, необхідність гуманістичної спрямованості суспільного розвитку, зміна ідеологічних орієнтирів та ціннісних орієнтацій, перетворення в економічному житті, упровадження ринкових механізмів вимагають формування вільної, активної і творчої особистості, яка здатна не лише правильно зорієнтуватися в нових умовах, досягати повної реалізації власних здібностей та можливостей, але й здійснити цілеспрямовані перетворення навколишньої дійсності на користь усього суспільства. Патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному оздоровленню нації, формуванню в Україні громадянського суспільства, яке передбачає трансформацію громадянської свідомості, моральної, правової культури особистості, розквіту національної самосвідомості і ґрунтується на визнанні пріоритету прав людини. Патріотизм на даному етапі розвитку української державності є нагальною потребою і держави, якій необхідно, щоб усі члени суспільства стали свідомими громадянами-патріотами, здатними забезпечити країні гідне місце у світі, і особистості, яка своєю діяльнісною любов'ю до Батьківщини прагне досягти взаємності з метою створення умов для вільного саморозвитку і збереження індивідуальності; і суспільства, яке зацікавлене в тому, щоб саморозвиток особистості, становлення її патріотичної свідомості здійснювався на моральній основі.

Література:

1. Бех І.Д., Чорна К.І. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І.Д.Бех, К.І.Чорна. – К. – 2006. – 39 с.
2. Бех І.Д., Чорна К.І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України / І.Д.Бех, К.І.Чорна. – К. – 2008. – 40 с.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
4. Гончаренко Семен. Український педагогічний словник / С. Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
5. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Освіта. – 9 вересня. – 2000. http://www.ug.ru/ug_pril/gv/96/45/g3_1.htm
6. Філософський енциклопедичний словник : довідкове видання / ред. кол.: В. І. Шинкарук. – К. : «Абрис», 2002 р.– 742 с.
7. Українська афористика Х-XX ст. Під загальною редакцією Івана Драча та Володимира Черняка. – К., Видавничий центр «Просвіта», 2001.

References:

1. Bekh I.D., Chorna K.I. Prohrama patriotychnoho vykhovannya ditey ta uchnivskoyi molodi / I.D.Bekh, K.I.Chorna. – К. – 2006. – 39 s.
2. Bekh I.D., Chorna K.I. Natsional'na ideya v stanovlenni hromadyanynapatriota Ukrayiny / I.D.Bekh, K.I.Chorna. – К. – 2008. – 40 s.
3. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy / uklad. i hol. red. V. T. Busel. – К., Irpin' : VTF «Perun», 2001. – 1440 s.
4. Honcharenko Semen. Ukrayins'kyu pedahohichnyy slovnyk / S. Honcharenko – К. : Lybid', 1997. – 376 s.
5. Kontseptsiya hromadyans'koho vykhovannya osobystosti v umovakh rozvytku ukrayins'koyi derzhavnosti // Osvita. – 9 veresnya. – 2000. http://www.ug.ru/ug_pril/gv/96/45/g3_1.htm
6. Filosofs'kyu entsyklopedychnyy slovnyk : dovidkove vydannya / red. kol.: V. I. Shynkaruk. – К. : «Abrys», 2002 r.– 742 s.
7. Ukrayins'ka aforystyka Kh-KhKh st. Pid zahal'noyu redaktsiyeyu Ivana Dracha ta Volodymyra Chernyaka. – К., Vydavnychyuy tsestr «Prosvita», 2001.